

КУЛТУРА ПОЛИСА
УДК 316.32:321.01(497.11)
УДК 321.01(497.11):316.32
ОНР

МИЛАН ТРИПКОВИЋ

Филозофски факултет
Нови Сад

ОДРЖАЊЕ БЕЗ ДРЖАВЕ: СЛУЧАЈ СРБИЈЕ

Сажетак: У раду се најпре пропитује да ли је Србија, у формалном и садржинском смислу, уопште држава; затим се истражује у којим својим аспектима и функцијама се испољава оно што се овде назива „државом”; те, најпосле, какве то последице има на србијанско друштво и групе и појединце који га сачињавају. Расправа о држави смештена је у контекст транзиције институција, а институције су схваћене веома широко, тако да се под њима не подразумева само устројство и функционисање друштвених установа у ужем смислу, и то различитог нивоа општости и значаја; већ и социо-културно детерминисано понашање и деловање друштвених актера - од оних најмоћнијих, преко мање моћних, до сасвим беспомоћних.

Кључне речи: Држава, Србија, Транзиција, Институције

Расправа о назначеној теми могла би се, у нешто заостријој, и самим тим поједностављенијој, форми сажети у три става: (1) Србија као држава данас не постоји; (2) ако у Србији и постоји нешто што се назива „државом”, онда се она испољава готово

МИЛАН ТРИПКОВИЋ

искључиво у својим негативним аспектима и функцијама; (3) то што Србија није држава, односно што у Србији не постоји озбиљна држава и што се оно што се под „државом” подразумева испољава претежно у својим негативним аспектима, има врло тешке и дугорочно неповољне последице по живот људи у њој, од којих се већина, у дужем временском периоду, бори тек за пуко одржање, чиме се стање бездржавности додатно оснажује и унедоглед продужава.

Ако су ове почетне претпоставке, мада изнете у хотимично провокативном облику, у основи тачне, поставља се питање на којим се доказима заснивају тако радикалне тезе, затим шта су узроци таквом стању, те најпосле какви су изгледи да се оно евентуално измени.

Као доказ да Србија није држава, то јест да она нема ниједно од класичних обележја државе у правом смислу те речи, довољно је навести околност да је то земља - или можда тачније „ентитет” - окрњеног и подељеног суверенитета. Као бивша федерална јединица која је проглашена првим покретачем, главним учесником и највећим, ако не и искључивим, кривцем за грађанске ратове на подручју бивше СФРЈ, као и за њен дуги и крвави распад, она је најпре кажњена тешким санкцијама и безобзирним бомбардовањем, потом јој је трајно одузет суверенитет над Косовом и Метохијом, да би најзад била стављена под будни и временски неограничени надзор „међународне заједнице”, те остављена, све до дана данашњег, на прећутном режиму тињајућих полу-санкција.

С друге стране, Србија се налази у крајње нејасном унутрашњем статусу, будући да, као „република”, живи у полунаметнутој, временски ороченој и крајње нефункционалној заједници са другом, од ње далеко мањом, „републиком”, што још више појачава утисак о окрњености и подељености њеног суверенитета, као и о неизвесности њене даље судбине.

Поврх тога, Србија је изнутра дубоко, и чини се такође трајније, подељена земља. У основи, та подела је извршена по линији раздвајања „традиционалиста” и „модерниста”, при чему нити први (пре)познају, уважавају, артикулишу и бране неку аутентичну српску традицију; нити други доиста хоће и умеју да

Србију модернизују. Уз то, на све старе и бројне поделе у транзиционо доба, долази и новостворена битна подела на губитнике (већина) и добитнике (мањина) закаснеле и неуспешне транзиције, чиме се ствари додатно компликују.

А као што упозоравају озбиљни истраживачи, не само што транзиције могу почети а да се никад не заврше, него је криза и одсуство постојања државе само по себи непремостива препрека за демократску транзицију и консолидацију (Х.Линц, А.Степан, 1998: 7-16). Придодају ли се томе и дубоке унутрашње поделе о темељним и суштинским питањима друштва и државе (одсуство базичног консензуса), за које би Србија могла бити узета као школски пример, постаје јасније зашто морамо бити скептични у погледу могућности за било какву изгледну транзицију, а поготово за демократску консолидацију једног оваквог друштва.¹

Нема сумње да је прича о држави и њеној демократској транзицији заправо прича о институцијама, њиховом постављању на здраве темеље, њиховом трајном стабилизовању и њиховом дугорочном добром функционисању. А прича о институцијама не може на ваљан начин бити испричана, уколико се не схвати њихов противречни карактер и уколико се оне не тумаче довољно широко, на монтескјеовски и диркемовски начин. То другим речима значи да за добро разумевање институција, и државе као најважније међу њима, није довољно ако се остане само на терену уских социолошких, политиколошких или правних разматрања,

¹ Х. Линц и А. Степан о томе, између осталог, пишу и следеће: „Неслагања међу демократама око питања као што су унитарна или федерална држава, монархистички или републикански облик владавине, или тип изборног система, могу изазвати питање легитимности демократске владе која настаје, затим питање процеса одлучивања и, у самој ствари, будућности политичког система уопште. Оваква институционална неопредељеност око кључних поступака за стварање демократије може учинити не само да се транзиција не доврши већ и да се одложи било каква консолидација демократије. Тиме не мислимо да не може бити неслагања око најпогоднијих демократских институција у раној фази транзиције и у процесу стварања устава. Овакво неслагање је нормално. Међутим, дубока и стална конфронтација и нејасноће око демократских институција међу политичком елитом и код већине становника, без изгледа за прилагођавање већ створеним институцијама, свакако не доприносе консолидацији демократије. Према томе, не само неслагања око вредности демократије већ и о њеним специјалним институцијама могу отежати консолидацију.” (стр. 17)

већ је потребно посегнути још и за њиховим историјским, антрополошким, културолошким, па чак и психолошким аспектима.

Најшири и најдубљи оквир тако замишљених разматрања морали би да буду културни обрасци, који темељно обликују „социјални карактер” великог броја појединаца који се под његовим дејством обликују - почевши од свакодневног живота људи, па све до јавног деловања друштвених актера који у својим рукама концентришу друштвену моћ, у њеним најважнијим видовима.

При том, не треба заборавити да институције, чак и кад су ваљано постављене и добро функционишу, имају противречан карактер, будући да се пред њих постављају бројни и тешки, а не ретко и опречни и на први поглед непомирљиви захтеви:

- Институције би требало да артикулишу и да бране *општи интерес* и јавна добра, али да не ометају задовољење *парцијалних интереса* и индивидуалних потреба људи;
- Оне морају да покажу *ефикасност*, али и да штите *човечност*;
- Од њих се тражи да буду *постојане*, како би уливале сигурност и обезбедиле трајање, али и *динамичне* и *флексибилне*, како би се прилагодиле захтевима времена и развоју човека и друштва (да у исти мах трају и да се мењају);
- Институције морају да буду *међусобно усаглашене*, творећи релативно кохерентан нормативно-институционални поредак, али и да се *међусобно довољно разликују*, како би свака од њих била оспособљена да на најбољи начин врши свој специфични задатак у односу на друштво и према појединцима;
- Оне морају да буду *безличне* и важније од сваког појединца, али и да допуштају да у њиховом функционисању максимално *дођу до изражаја креативне способности и индивидуални напори сваког човека*;
- Институције морају да воде *истакнути појединци*, али оне *не смеју бити подложне приватизацији и злоупотреби*, од стране моћних појединаца, итд. (Трипковић, 1998: 275)

Од начина решавања ових сложених захтева зависи не само карактер институција, него и изглед и стање читавог друштва, па и историјска судбина целих народа.

Кад се ствари тако поставе, онда се *традиционалистички карактер српског културног обрасца* показује као главна препрека за конституисање модерне српске државе, као уосталом и за укупни развој српског друштва. Судар старе традиционалистичке матрице - оснажене неуким, недовољно здушним и мање-више присилним покушајима њене измене кроз различите квазиреформистичке „захвате” - на појавној равни се манифестује као *више-деценијска криза* србијанског друштво. Ова криза, која је тотална и која одвећ дуго траје да не би изазвала катастрофалне последице, пресудно одређује карактер савременог српског друштва и судбину Србије као државе. При том, готово сви друштвени актери, различитог нивоа значаја и општости, показују забрињавајуће и несхватљиво одсуство како умећа, тако и воље да се из те кризе, ако не изађе, а оно барем почне излазити.

Чињеница да овде политика, (пре)дуго и континуирано, апсолутно доминира над свим сферама друштва, сама по себи представља једно снажно традиционалистичко обележје, а у њему се сустичу и мешају, како стара (трибалистичко-патријархална) тако и новоуспостављена (самоуправно-социјалистичка) традиција. Природно је онда што код нас економија, дуже од пола века, нема произвођачко-профитни него потрошачко-редистрибутивни карактер: најуспешнији привредници нису они који на најумешнији и најрационалнији начин организују производњу и обезбеђују повољан пласман своје робе на тржишту у сврху профита, већ они који су најближи центрима политичке моћи. Ово стога што су ти центри у прилици да доносе такве политичке одлуке којима се обезбеђују повољнији „услови привређивања” за једне, а неповољнији за друге, и којима се врши аутоматско „преливање” добити из једне гране у другу, из једног региона у други. Не треба посебно ни подсећати да су такве тенденције још више ојачане и учвршћене у условима грађанских ратова, санкција, доминације црне и сиве економије, те нелегалне и нетранспарентне транзиције. „Принципијелни” сукоби око идеолошких питања само су згодан параван који би требало да прикрије немилосрдну борбу за реализацију егоистичких, парцијалних интереса шићарцијски настројених новокомпонованих елита, којима је брига за неко „јавно добро” и „општи интерес” доиста на последњем месту.

На подлози таквог бастардног, па самим тим и веома жилавог, традиционалистичког културног обрасца, израстао је у Србији и један *специфични однос између државе и грађана*. Наиме, дуготрајни особени спој немарног и ауторитарног односа државе према грађанину, продуковао је, као свој пандан и своје наличје, извесно неуважавање, заобилажење и поткопавање државе од стране грађана, чиме се додатно учвршћује традиционализам друштва и омета његова модернизација. Иако овај однос код нас није довољно истражен, јер је углавном разматран из уже визуре појединачних наука и готово искључиво пропитиван на релацији држава-грађанин али не и обратно, ту се ипак може запазити неколико карактеристичних момената.

Пре свега, као законити корелат прећутног права државе на небригу и насиље у односу на своје грађане, врло је распрострањено уверење у оправданост обмањивања и поткрадања такве државе. Исто тако, гаји се изразито подозрење или барем равнодушност према свим државним активностима, и уопште политичкој сфери друштва, дакако уколико нас оне не погађају непосредно и лично. Томе би требало придодати још и масовно заступљено и дубоко укореењено оговарачко „јавно мњење”, као и острашћену ситничавост и свадљивост приликом евентуалног политичког ангажовања, које се лако промеће у обично политиканство.

Једна од последица традиционализма србијанског друштва јесте и његова снажно изражена *склоност ка затварању и затворености* према споља, која је праћена *снажно израженом ауторитарношћу* према унутра, у чему се опет показује необичан спој наслеђене трибалистичке патријархалности и одговарајуће социјалистичке идеологије и праксе. *Самодржавље*, које овде има дугу традицију, може да поприми понешто специфичне форме и да унеколико добије особени лични печат, али оно остаје трајна матрица, у коју се сваки нови нараштај српског друштва изгледа лако уклапа. *Држава је организована као владавина ауторитарних појединаца, а не као владавина права и демократских институција*. Политички живот се готово искључиво одвија *кроз сукоб заслепљених и непопустљивих следбеника различитих харизматских вођа*. Отуда непомирљиве *део*бе, трајне омразе и мрачна ис-

торијска сећања, која не обухватају само непосредне учеснике у друштвеним збивањима него се аутоматски протежу и на њихове потомке.

Људи су овде навикли да им се историја догађа иза леђа и да им се њене олупине доцније обијају о главу. Историја се ту доиста показује као (зло)дело елита. Пошто се није развило грађанско друштво, држава готово искључиво егзистира кроз непосредовани однос владара и поданика, што значи да су државни апарат, па и целокупна политичка сфера друштва, првенствено и непосредно стављени у функцију владања, односно задобијања, вршења и очувања личне власти. Сфера приватности је веома сужена. Она се углавном своди на породицу и домаћинство, што се, по правилу, тумаче као приватна ствар и где се, не ретко, оставља личном нахођењу употреба права на неприкосновени породични ауторитет. Тако се ауторитарност, путем традиционалистички обојене социјализације и стварања ауторитарне структуре личности у породици, наново „убацује” у јавни политички простор, оснажујући ауторитарне тенденције у њему и стварајући добру подлогу за појаву патримонијалности (М. Вебер) и непрекиду владавину харизматских политичких лидера.

Могло би се стога, без нарочитог претеривања, рећи да је демократија у Србији увек била *више изузетак но правило*. Занимљиво је, при том, да константни вишак ауторитарности домаћих владајућих елита ретко производи отворени и делотворни отпор или побуну поданика, који се тешко уздижу до нивоа самосвесних грађана. Политички живот се ту углавном своди на *борбу конкурентских елита*, које за собом воде већи или мањи број следбеника, који нису никакви „субјекти историје”, већ махом њени шићарцијски настројени пратиоци који вребају згодну прилику за ситну личну добит, по правлу на рачун крупне штете по опште добро и општи интерес; или су напросто, као пуки објекти, стихијно увучени у нешто што не разумеју и од чега неће имати никакве вајде, па ће се отуд регрутовати увек нове резерве незадовољника, чије се незадовољство углавном исцрпљује на нивоу уличног протеста, кафанског оговарања или сочне псовке. Додуше, један део ових актера-следбеника има неку магловиту свест о циљевима такве врсте политичке борбе, али она готово никад не

прекорачује видокруг егоистичких побуда, које наравно могу бити и погрешно препознате. Највише до чега се може уздићи такав неки „побуњеник” јесте лични интерес, преточен у могућност ратне пљачке (која је у традиционалном друштву одувек сматрана легалним обликом привређивања) или, још боље, мирнодопске синекуре. Стога, управо такви негдашњи „првоборци” постају најзагриженији браниоци постојећег и најтврдокорнији чувари „светих и светлих традиција”. А то је само још једно од типичних и трајнијих традиционалистичких обележја српског друштва.

Не потцењујући, дакле, улогу голе силе у наметању и одржању ауторитарности, ваља скренути пажњу и на традиционалне обрасце понашања, мишљења и делања, који показују изузетну жилавост и способност трансформације. Будући да се код нас, у масовнијим размерама, никада није доспело до индивидуалитета грађанина, којим би био прекривен и потиснут колективитет родовско-племенског, логично је што су колективистички утемељени, приписани идентитети, увек односили превагу над индивидуалистички обојеним, стеченим идентитетима. И лако се да разумети што су на тој подлози националистичко-шовинистичке вредности у превратним временима лако надвладавале плуралистичко-демократске. За већину, ове последње вредности су сувише неодређене и далеке да би биле претпостављене сасвим „јасним” и „блиским” националистичким. Ово поготово у етнички хетерогеним друштвима.

Не чуди онда што је политичка сфера и дан-данас задржала сва битна обележја *монизма и монополизма*; што се у економској сфери није много одмакло од *затворене и дириговане привреде*, над којом будно бди политика, уз карактеристичан додатак „сиве економије”, који се опет може растумачити у политичком кључу; што су нове елите (или старе заоденуте у ново рухо?) створене претежно коришћењем погодности грађанског рата и санкција (за које су у највећој мери саме „заслужне”); што је нормална вертикална социјална покретљивост практично заустављена и готово замрла, а да се она надомешта употребом споредних канала, који се, било непосредно или посредно, могу довести у везу са криминалом и сл. (*Трипковић*, 1997)

Једном речју, Србија је током деведесетих година прошлог века постала и до сада остала *типично аномично друштво*, које се у социолошком смислу најбоље може објаснити коришћењем модела „елита-маса”. Елитизација сама по себи представља једно негативно обележје, а у нашим условима она је утолико погубнија:

1. Што је претежно изведена уз коришћење нелегалних (ратно профитерство, екстра „профит” од санкција, утаја пореза, корупција, преливање друштвених средстава у приватне руке, итд.) и полу-легалних средстава (државни монополи, спрега политичке и економске моћи, протекционизам, непотизам, итд.);
2. Што почива на одбрани традиционализма и очувању карактеристичног споја патријархалне и тоталитарне ауторитарности (наши нови „бизнисмени” по правилу желе да буду патријархалне газде које имају добру комуникациону „проходност” према центрима политичке и државне моћи);
3. Што се заснива на политичком странчарењу и на лојалности политичким елитама, будући да се политичка моћ овде и даље, готово у целости, поклапа са друштвеном моћи - не може се стећи и одржати материјално богатство без подршке политичке моћи и моћника, не може се имати било која значајнија јавна функција без изричите сагласности политичких врхова, не може се чак ни друштвени углед задобити, сачувати и увећати уколико то није по вољи политичке елите и по мери њених схватања онога шта „ваља”, а шта „не ваља”.²

Није онда необично што су наше нове „фирме”, у већини, посредничке, а не произвођачке. И није чудно што су нове елите *шпекулативне* а не предузетничке, *традиционалистичке* а не иновативне, *потрошачке* а не произвођачке, *рутинске* а не креативне, *руралне* а не урбане. Њихов начин и стил живота одишу *самозадовољством и вулгарношћу*. Криминализација је не само

² Наравно, политичка моћ је доста широк појам, поготово у нашим условима, где систем „веза” крчи и растеже ту моћ до неслућених размера, па је потребно уложити много труда уколико се жели да се сви ти посредујући и меандрични чиниоци обелодане, мада неки од њих, по природи ствари, остају неухватљиви и несазнатљиви.

пратилац него и главни механизам елитизације српског друштва (укључујући ту и редистрибуцију унутар елита, те између елите и „обичних” криминалаца), као и најбоља подлога свеопште деспотизације друштва.

Имајући све то у виду, морамо се запитати није ли стање друштвене аномије у Милошевићево доба намерно изазвано, или барем свесно прихваћено и толерисано кад се већ десило, односно не одржава ли се, из истих разлога, такво стање и после октобарских промена 2000. године, јер то итекако одговара новим политичким елитама? Показало се да је овде била, и у великој мери, на жалост, остала на делу *контролисана и усмеравана аномија*, која би требало да обезбеди најмање три ствари:

1. Глобалну прерасподелу материјалних добара, коришћењем „повољних околности” рата, санкција и транзиције - и то постепеним превођењем „друштвене привреде” у приватну својину, под надзором новоуспостављене доминантне елите, чиме би се дефинитивно установиле нове економске елите, чврсто повезане и испреpletене са политичким, које би онда лако стару, празну реторику (социјалистичко-солидаристичку) замениле новом (грађанско-предузетничком), будући да барем у наглум и радикалном „преобраћању” овде не мањка искуства и вештине;
2. Лакшу социјалну контролу и успешнију владавину над потпуно осиромашеном и застрашеном масом, о чему посредно сведочи и чињеница да је тзв. „кадровска политика” и апсолутни надзор над средствима масовних комуникација одувек била главна брига политичке елите;
3. Очување „тековина прошлости” и што дуготрајнију заштиту економске и сваке друге затворености друштва према спољном свету, који се оправдано сматрао јединим респектабилним противником и потенцијалним рушитељем домаће „идиле” (Трипковић, 1998: 487-497).

То су главни разлози што Србија не постоји као држава, односно што се у њој држава претежно показује у својим негативним аспектима и функцијама. Да би се овако неповољно стање барем почело мењати неопходно је да се друштвени актери, а пре свега политичке, економске и културно-духовне елите српског

друштва храбро и без одлагања суоче са неколико суштинских и судбинских контроверзи, ако не и апорија, у којима се налази њихова држава, које заправо ни нема:

1. Србија није довршила модернизацију, а мора да се ухвати у коштац са проблемима које намеће „постмодерна”, као што су, рецимо, питања људских права, мултикултуралности или регионализације;
2. Србија се још није отарасила комунистичког наслеђа, а мора убрзано да изграђује грађанско друштво, према највишим његовим стандардима;
3. Србија нема јасно дефинисан државни статус, посебно у односу на Косово и Црну Гору, а мора да функционише на принципима „нормалне” модерне државе;
4. Србија није учврстила државно јединство на целој својој територији, а већ мора да одговори на захтеве за његовим далеко флексибилнијим тумачењима и нужним преиначењима;
5. Србија није довољно демократизована на елементарном нивоу, а мора да размишља о вишим нивоима демократије;
6. Србија још нема изграђене институције и ваљан и примењив регулативни систем, а већ мора да увиђа неопходност дерегулације и да спроводи политику вишестепеног и еластичног функционисања институција, итд. (*Трипковић*, 2002: 9).

Међутим, да ће то неизбежно суочавање са врло озбиљним тешкоћама у којима се Србија налази ићи мукотрпно и траљаво, сведоче укупна збивања у постоктобарском периоду (2000-2004), када је, уз сво уважавање комплексности и безизгледности затеченог стања, нова власт ипак имала, можда непоновљиву, историјску прилику да, користећи стечени „демократски капитал”, доиста постане нова, што јој и није било тако тешко с обзиром на то каква је била претходна. Али, она ту своју велику историјску шансу није искористила. Уместо тога, нова власт се све више запетљавала у ситно политиканство, демонстрирајући, подстичући и оживљавајући неке од најдеструктивнијих особина нашег колективног менталитета и остајући у вртлогу властитих, егоистички схваћених интереса (*Трипковић*: 2001).

Сада је ваљда већ свакоме јасно да су суштинске реформе српског друштва неизбежне, да се у њима недопустиво много касни, те да се те реформе не могу извести ситнијим преправкама старог система и више него провидним шминкањем старе политичке праксе, већ брзим и одлучним раскидом са свим оним што се вишедеценијском „изградњом социјализма” и неуспелим покушајима његовог вештачког продужења, мимо епохалних промена које су се у међувремену на глобалном светском плану збиле, нагомилало у друштвеном простору. А то се никако не може постићи празном реториком и идеологизованим новогвором о „свеобухватним реформама” и неопходности брзог „уласка у Европу”.

Србији у овом тренутку за било какав развој, а можда и само за голи опстанак, недостаје готово све. Али јој је можда најпотребнија нова, доиста предузетнички оријентисана економска елита, затим реформама без остатка одана и одлучна политичка елита, те морално и интелектуално неспорна културно-духовна елита, које би имале не само воље и умећа него и правог легитимитета, ауторитета и кредибилитета да изведу касно започети процес транзиције у што је могуће краћем року и уз што је могуће нижу социјалну цену. Уместо тога, Србија данас има шпекулантски оријентисане и криминогено настројене „предузетнике”, посвађану и политиканстки усмерену политичку елиту која се искључиво равна према себично схваћеним интересима, те морално проблематичну и духовно танку интелектуалну елиту, која би желела да и сама добије део транзиционог колача, па је у ту сврху спремна да без остатка служи било коме и било чему. Да ли ће огромни социјални проблеми са којима се суочава (и још ће се суочавати) губитничка већина српског друштва, удружени са одговарајућим притисцима са стране, успети да постепено активирају потенцијале за озбиљније друштвене промене - остаје тек да се види. Оно што је већ сада извесно јесте да ће од тога, у крајњој линији, зависити и судбина српске државе, које у овом тренутку тешко да има у правом смислу те речи.

Литература:

- Абелес, Марк (2001), *Антропологија државе*, Библиотека XX век, Београд.
- Група аутора (1996), *Легитимност демократске власти*, Напријед, Загреб.
- Група аутора (2003), *Критички појмовник цивилног друштва I*, група 484, Београд.
- Даглас, Мери (2001), *Како институције мисле*, Б92, Београд.
- Линц, Хуан; Степан, Алфред, (1998) *Демократска транзиција и консолидација*, Филип Вишњић, Београд.
- Луелен, Тед (2001), *Увод у политичку антропологију*, Градац, Чачак.
- Маргалит, Авишај (1998), *Пристојно друштво*, Радио Б92, Београд.
- Офе, Клаус (1999), *Модерност и држава*, Филип Вишњић, Београд.
- Саид, Едвард (2000), *Оријентализам*, Култура, Београд.
- Тили, Чарлс (1997), *Суочавање са друштвеном променом*, Филип Вишњић, Београд.
- Тодорова, Марија (1999), *Имагинарни Балкан*, Библиотека XX век, Београд.
- Трипковић, Милан (1997), *Елитизација, политизација и криминализација српског/југословенског друштва*, Гледишта бр. 1-6/1997, стр. 17-31.
- Трипковић, Милан (1998), *Социологија*, Футура публикације, Нови Сад.
- Трипковић, Милан (2001), *Србија и транзиција: у вртлогу политичке и економске олигархије*, Социолошки преглед бр. 3-4/2001, стр. 251-260.
- Трипковић, Милан (2002), *Регионализација и мултикултуралност у социолошкој перспективи*, Социолошки преглед бр. 1-2/2002, стр. 5-16.

Трипковић, Милан (2003), *Регионализација у Србији: између централизма и регионализма*, Социолошки преглед бр. 1-2/2003, стр. 33-48.

Фабијети, Уго; Малигети, Роберто; Матера, Винченцо (2002), *Увод у антропологију*, Clío Београд.

SUSTENANCE WITHOUT A STATE: CASE OF SERBIA

Summary: This work firstly elaborates on whether Serbia is, formally and in its substance, a state, or not; then it explores in what aspects and functions is, what is here called a „state”, expressed; and, in the end, what kinds of consequences it has on Serbian society and on groups and individuals that constitute it. The elaboration on the state is placed in transition of the institutions context, and the institutions are comprehended in a very wide manner, so that they do not only mean the organization and the functioning of social institutions, appreciated in a narrower way, of different levels of generality and significance; but also the behaviour and actions of social actors – from those who are most powerful, over less powerful, to those who have no power at all.

Key words: State, Serbia, Transition, Institutions